

Degraded and restituted towns in Poland
Origins, development, problems

Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce
Geneza, rozwój, problemy

Editors / Pod redakcją

Robert Krzysztofik Mirek Dymitrow

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
SCHOOL OF BUSINESS, ECONOMICS AND LAW

Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems
Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy

Editors / Pod redakcją

Robert Krzysztofik, Mirek Dymitrow

Reviewer / Recenzent

Prof. dr hab. Barbara Lubicz-Miszewska

Translations / Tłumaczenia

Mirek Dymitrow

Cover design / Projekt graficzny okładki

Robert Krzysztofik

Recommended citation format / Zalecane cytowanie

Krzysztofik, R., & Dymitrow, M. (Eds.) (2015). Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy. Gothenburg: University of Gothenburg.

Funding / Finansowanie

The Geographical Association in Gothenburg (est. 1908)

Geografiska Föreningen i Göteborg (etab. 1908)

© Copyright 2015 by University of Gothenburg

ISBN 91-86472-76-3

ISSN 0347-8521

University of Gothenburg

School of Business, Economics and Law

Department of Economy and Society – Human Geography

Viktoriagatan 13, 405 30 Gothenburg, Sweden

Print and binding / Druk i oprawa

SOWA Publishing Ltd.

ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warsaw, Poland

Degraded and restituted towns in Poland

Origins, development, problems

Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce

Geneza, rozwój, problemy

Krzysztofik, R., & Dymitrow, M. (Eds.) (2015). Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneva, rozwój, problemy. Gothenburg: University of Gothenburg.

Abstract

One of the less known problems in settlement geography is the issue of so-called degraded and restituted towns. This lack of reconnaissance, however, is perhaps less the result of the towns' scarcity than their specificity of being 'awarded' or 'deprived of' an urban label by means of strictly socio-political actions. Degraded and restituted towns, hence, are spatial units made 'rural' or 'urban' instantaneously, irrespective of their de facto state along what is widely considered a gradual path of (de)urbanization. Instead, they become compartmentalized into two constructed spatial categories that have survived the onslaught of material transformations and philosophical repositioning.

While 'rural' and 'urban' are conceptual binaries that certainly need to be treated with caution, their cultural salience may cause tangible consequences within national administrative systems that abide by a formalized rural-urban distinction. This issue becomes particularly important for settlements that clearly transcend any imagined rural-urban divide, i.e. those, whose material and immaterial characteristics seem counterfactual to their assigned category. It is also crucial in formal practices designed to avert such counterfactualities, but whose randomness of approach more creates confusion than helps straighten out a historical concoction. Both processes, nonetheless, lend 'urbanity' and 'rurality' a resonance of objectivity that justifies their use as guides for a host of developmental endeavors, despite subverting a much more intricate reality. Degraded and restituted towns are direct derivatives of this.

Drawing on the above-mentioned irreconcilabilities, the aim of this book is to present and scrutinize degraded and restituted towns through the example of Poland, where these towns occupy a special niche. For one, Poland, due to its chequered and variegated history, is home to a conspicuously large number of degraded (828) and restituted (240) towns; for another, Poland's relentlessness of formalizing 'urbanity' as a category of statistical, political and cultural guidance has a direct bearing on the lives of the towns' residents.

Realizing the intricacy of degraded and restituted towns in the face of commonplace rural-urban ideations, the editors and the 17 contributing Authors of this book have made an effort to capture the towns' complexity with special foci on their shrouded origins, developmental specificities and incurred problems. Owing to the involvement of researchers from different scientific disciplines and subdisciplines, the undertaken project has helped elucidate the problem from multiple perspectives: spatial, social, demographic, economic, environmental, historical, architectural, cultural, legal and philosophical. Allocated into 17 chapters, not only have the presented interpretations allowed for a first interdisciplinary synthesis on the topic, but they also helped outline some prospective directions for future research. Moreover, collecting materials of such diversity into an amalgamated whole has helped identify specific discourses that enwrap the concept of "urbanity" when seen through its oscillations within formal contexts, and to which degraded and restituted towns serve as expendable game pieces.

By combining knowledge arrived at through epistemologically different approaches, the incremental contribution of this book as a whole could be summarized in two attainments:

- a) extending theoretical frameworks used to study degraded and restituted towns in terms of definition, conceptualization and assessment of predispositions for future development on account of their spatial, legal, socio-economic and historical characteristics;
- b) initiating an anticipated discussion on a number of important and current topics related to the practices of degradation and restitution that have not received adequate attention, e.g., the urbanity-vs.-rurality paradox, the changeability of human settlement forms vs. the consequences of rigid spatial categorizations; the role of various actors in shaping the socio-economic reality under the guise of an ossified binary; or identifying spatio-conceptual conflicts as future challenges for local, regional and national policy.

Keywords: degraded towns, restituted towns, urbanity, rurality, formalization, Poland.

Krzysztofik, R., & Dymitrow, M. (Eds.) (2015). Degraded and restituted towns in Poland: Origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneva, rozwój, problemy. Gothenburg: University of Gothenburg.

Abstrakt

Jednym z oryginalnych problemów badawczych osadnictwa jest zagadnienie miast zdegradowanych i restytuowanych. Oryginalność nie wynika jednak w tym przypadku z jego unikatowości, lecz z interpretacji rzeczywistości według kryterium formalnoprawnego. Miasta zdegradowane i restytuowane to bowiem te ośrodki, które w określonym czasie straciły lub odzyskały swój miejski status. Innymi słowy przestały być lub ponownie zaczęły być zaliczane do tej grupy miejscowości, dla której wg nomenklatury prawno-administracyjnej przyjęto termin – „miasto”.

Przyjęcie tylko takiego kryterium w naturalny sposób powoduje rozdźwięk tam, gdzie decyzje o degradacji lub restytucji statusu miejskiego były lub są ustanawiane na wyrost względem kryteriów ekonomicznego, demograficznego czy przestrzennego. Z innego punktu widzenia złożoność koncepcji „miasto” i „wieś” została tu dodatkowo skomplikowana nierzadką arbitralnością decyzji urzędniczych, co miało nie tylko znaczenie formalne, ale w sposób oczywisty wpływało i wpływać może na realne możliwości rozwoju miast zdegradowanych i restytuowanych.

Celem prezentowanej książki jest przybliżenie zagadnienia miast zdegradowanych i restytuowanych na obszarze Polski, gdzie problem ten ma wymiar szczególny. Po pierwsze, miast takich jest relatywnie dużo (odpowiednio 828 i 240). Po drugie, Polska jest jednym z nielicznych krajów europejskich, gdzie kryterium formalnoprawne ma tak wielkie znaczenie. Autorzy książki starali się naświetlić ten problem, nawiązując do takich ogólnych kwestii jak geneza miast zdegradowanych i restytuowanych, specyfika ich rozwoju i przemian oraz problemy przed jakimi stoją. Wymienione kwestie dzięki zaangażowaniu badaczy reprezentujących różne subdyscypliny naukowe zaprezentowano wielowątkowo. W 17 częściach książki omówiono tytułowe zagadnienia zarówno od strony przestrzennej, jak i społecznej, demograficznej, ekonomicznej, przyrodniczej, historycznej, architektonicznej, kulturowej, prawnej czy semantycznej. Taki sposób interpretacji pozwolił nie tylko na dokonanie częściowej syntezy tego zagadnienia. Stanowił również ważny atrybut w określeniu wyzwań przed jakimi stoją badacze zajmujący się tą tematyką. Ważnym zadaniem książki była również analiza dyskursu okalającego pojęcia „miasto” i „miejskość” w kontekście ich formalnoprawnych uwarunkowań.

Autorzy rozdziałów zaprezentowali nie tylko określony fragment wiedzy i wyjaśnień dotyczących miast zdegradowanych i restytuowanych, ale także poprzez mniej lub bardziej wyeksponowane poglądy, wnieśli pewien wkład w:

- a) rozwinięcie teoretycznych ram pojęcia miasta zdegradowanego i restytuowanego w zakresie ich definiowania, możliwości rozwojowych, czy w końcu różnych typologii i podziałów uwypuklających ich różnorodność pod względem przestrzennym, formalnoprawnym, społeczno-ekonomicznym czy historycznym;
- b) podjęcie oczekiwanej dyskusji na wiele ważnych i aktualnych tematów, takich jak: „miejskość a wiejskość”, zmienność osadnictwa i jej konsekwencje, rola różnych grup interesariuszy w kształtowaniu rzeczywistości społeczno-ekonomicznej i przestrzennej czy konflikt przestrzenny jako wyzwanie dla polityki miejskiej i regionalnej.

Słowa kluczowe: miasta zdegradowane, miasta restytuowane, miejskość, wiejskość, formalnoprawność, Polska.

Contents / Spis treści

Preface	xi
Słowo wstępne	xiii
<i>Robert Krzysztofik, Mirek Dymitrow</i>	
Research on degraded and restituted towns: Overview and state-of-the-art	1
Miasta zdegradowane i restytuowane. Istota problemu i zakres badań	5
<i>Ewa Dawidejt-Drobek, Wiesław Drobek</i>	
Cultural aspects of urban restitution in Poland	37
Kulturowe aspekty restytucji praw miejskich w Polsce	39
<i>Mirek Dymitrow</i>	
The concept of urbanity in light of the municipal reform in interwar Poland	61
Pojęcie miejskości w świetle reformy gminnej w Polsce międzywojennej	65
<i>Barbara Konecka-Szydłowska</i>	
Restituted towns and their socio-economic conditions for development	117
Spółeczno-gospodarcze uwarunkowania rozwoju miast restytuowanych	119
<i>Robert Krzysztofik</i>	
Like Phoenix from the ashes, like David and Goliath... Niwka – a story of decline, rebirth and political confrontations	139
Jak Feniks z popiołów, jak Dawid z Goliatem... Regres, odradzanie się i konfrontacje prawno-administracyjne Niwki	143
<i>Iwona Kantor-Pietraga, Robert Krzysztofik, Tomasz Spórna</i>	
Degraded feudal urban agglomerations in Poland	159
Zdegradowane feudalne aglomeracje miejskie w Polsce	163
<i>Robert Szymytkie, Robert Krzysztofik, Mirek Dymitrow, Iwona Kantor-Pietraga, Jolanta Pełka-Gościńskiak, Tomasz Spórna, René Brauer</i>	
Degraded towns and urban abandonment	185
Miasta zdegradowane a procesy opustoszenia	189
<i>Elżbieta Przesmycka</i>	
Degraded and restituted towns of the Lublin region and their spatio-architectural transformations	209
Przeobrażenia przestrzenne i architektoniczne zdegradowanych i restytuowanych miast Lubelszczyzny	211

<i>Dariusz Sokołowski</i>	
Functional differentiation of degraded and restituted towns to the background of other similarly sized towns and villages in Eastern Poland	249
Zróźnicowanie funkcjonalne miast zdegradowanych i restytuowanych na tle miast i wsi podobnej wielkości w Polsce Wschodniej	251
<i>Weronika Dragan, Marta Chmielewska</i>	
Restituted towns in the face of 21 st -century demographic changes	271
Miasta restytuowane w obliczu przemian demograficznych w XXI wieku	273
<i>Robert Szmytkie</i>	
Degraded towns in Poland as potentially new towns	295
Miasta zdegradowane w Polsce jako potencjalne nowe miasta	299
<i>Hanka Zaniewska, Maria Thiel, Norbert Dąbkowski</i>	
Creating a new identity for small restituted towns – some problems	319
Problemy kształtowania nowej tożsamości restytuowanych małych miast	321
<i>Robert Krzysztofik, Mirek Dymitrow, Iwona Kantor-Pietraga, Tomasz Spórna</i>	
The concept of urban hibernation: Scientific note	347
Koncepcja hibernacji miast. Notatka naukowa	351
<i>Mirek Dymitrow</i>	
Deconstructing the discourse of degradation	355
Dyskurs degradacji miast w Polsce: próba dekonstrukcji	361
<i>Tomasz Spórna, Robert Krzysztofik, Mirek Dymitrow</i>	
Degraded and restituted towns in numbers	367
Miasta zdegradowane i restytuowane w liczbach	369
<i>Tomasz Spórna, Robert Krzysztofik, Mirek Dymitrow</i>	
Degraded and restituted towns on maps	423
Miasta zdegradowane i restytuowane na mapach	425
<i>Mirek Dymitrow, Robert Krzysztofik</i>	
Degradation and restitution: Understanding the concept of urbanity through its oscillations within formal contexts	443
Degradacja i restytucja jako pryzmaty pojęcia miejskości w kontekście jego formalnoprawnej zmienności	453
Contributors	462
Autorzy	464

Degraded towns in Poland as potentially new towns

Robert Szmytkie

The large number of towns deprived of their urban status in Poland, as well as the direction of contemporary administrative changes (a steady increase in the number of towns since 1978, mainly as a result of restitution of urban status), have served as the point of departure for undertaking a study on the issue of degraded towns seen as potentially new towns. The main objective of this study, hence, is to highlight a set of degraded towns, which, due to their high degree of preservation of urban features, should recover urban status.

According to the legal and administrative criterion applied in Poland, a town is a settlement that possesses official urban status. The application for urban status should include information about the future town's demographic, social and infrastructural situation, as well as information about the town's morphological make-up. Lastly, the application must be supported by the local community. These guidelines, however, are not mandatory in the process of evaluation. There is also no legal ground or specification of conditions that must be met by a settlement seeking to obtain urban status. In practice, the postulated criteria are treated rather freely and arbitrarily. Having analyzed a set of towns established in Poland in the years 1980–2015, it can be deduced that the main aspects leading to a successful evaluation of an application for urban status are:

- possession of urban status or urban-type settlement status in the past (a total of 82.3% of towns established in the analyzed period had it),
- certain demographic potential (84.1% of new towns had a population of over 2,000 inhabitants at the time of application);
- administrative function at the municipal level (only Borne Sulinowo, Czarna Woda and Siechnice were not municipal seats at the time of application);

- lobbying activity of local communities (as it seems, the latter is the main factor for initiating the process of obtaining urban status by a rural unit).

Taking into account the degree of preservation of urban features, degraded towns may be divided into three main groups:

- failed towns (unsuccessful locations and settlements that had municipal rights for a short period of time and, as such, failed to transform into fully fledged towns);
- proper degraded towns – towns that have lost urban status due to subsiding urban character (settlements, whose formal degradation was a confirmation of the actual loss of urbogenic functions or settlements deprived of their urban status relatively a long time ago, and whose urban character has been blurred);
- apparently degraded towns – towns deprived of urban status, which nonetheless continue to serve as de facto towns (towns, whose formal degradation did not result from the loss of town-forming functions).

The first two groups include units that have not developed or those that have lost their urban character. Hence, in the context of restitution, possible contenders for future restitutions can only be found in the third group, i.e. towns, which continue to play the role of towns. This group includes towns that have had urban traditions for a significant period of time, while the loss of urban status had taken place relatively recently. It is also important that they have an appropriate demographic potential.

Due to the considerable similarity between degraded towns to very small (formal) towns, in this study, the analysis was reduced to population numbers (the quantitative criterion), at the same time treating other aspects of urbanity (qualitative criteria) as auxiliary (and hence excluded from the analysis). Due to the large size-related regional diversity amongst settlements in Poland, I have used the relative size of a settlement as an analytical indicator. Relative size should be understood as the number of residents of any given settlement in relation to a population threshold value, adopted for the region (here: *powiat*) where the town is located. The threshold value, in turn, is dependent of the ratio between a medium sized village in the region and the national average.

Having analyzed the population of the smallest Polish towns, I determined that the relative threshold value of a settlement suitable for restitution equals 0.80. This condition is met by 98 degraded towns, which can be considered potentially new towns. To this group I have also included some settlements with values lower than 0.80, provided they display a relatively high level of other urban features. In effect, the number of potentially new towns was expanded to 111.

The proposed administrative changes may contribute to the growth of the economic potential and to the activation of local communities once restitution is granted. It may also contribute to fairly significant changes in the structure of regional settlement patterns (in terms of density of urban units, especially in the sparsely urbanized eastern regions).

Miasta zdegradowane w Polsce jako potencjalne nowe miasta

Robert Szmytkie

Wprowadzenie

Parafrazując zdanie, że „*Miasto jest niczym innym jak wsią, której się powiedło...*” (Beaujeu-Garnier, Chabot 1971), można stwierdzić, że miasto zdegradowane jest miastem, któremu „zabrakło szczęścia”. Zabrakło szczęścia, bo w pewnym momencie utraciło ono swoje czynniki rozwojowe (funkcje miastotwórcze) lub utraciło status miasta w wyniku odgórnej decyzji politycznej. Taka sytuacja miała miejsce m.in. w 1945 r. kiedy praw miejskich zostało pozbawionych 63 miejscowości leżących głównie na tzw. Ziemiach Zachodnich i Północnych lub w latach 1869–1870, kiedy to na mocy ukazu carskiego 338 miejscowości w Królestwie Polskim zostało zdegradowanych do rangi wsi i to niezależnie od wielkości czy pełnionych funkcji (por. Nietyksza 1986, Drobek 1999; Krzysztofik, Szmytkie 2011). Fakt utraty praw miejskich, a w przypadku niektórych miast zdegradowanych także okoliczności tej degradacji, mogą działać stymulująco na społeczność lokalną i przyczyniać się do działań zmierzających do odzyskania statusu miasta. Procesy restytucji praw miejskich w Polsce nasiliły się w szczególności ostatnich latach. W okresie od 1978 do 2015 r. prawa miejskie uzyskało 113 miejscowości, w tym 77 na zasadzie restytucji (68,1%) i 3 jednostki (2,7%), które w okresie powojennym posiadały status osiedla miejskiego (Szmytkie 2012). Zagadnienie awansu administracyjnego z grona miast zdegradowanych do kategorii miast uprawomocnionych zostało omówione m.in. przez W. Drobka (1999, 2002), R. Krzysztofika (2006), B. Miszewską (2007), D. Sokołowskiego (2008, 2011a, 2011b), R. Szmytkie i R. Krzysztofika (2011), M. Dymitrowa (2012) i R. Szmytkie (2012), natomiast zagadnienie nowych miast w sieci osadniczej m.in. przez D. Szymańską (1996), W. Drobka (2002), R. Krzysztofika (2006), B. Jokiel i B. Miszewską (2008),

D. Sokołowskiego (2008), R. Szmytkie i R. Krzysztofika (2011), B. Konecką-Szydłowską (2012) i R. Szmytkie (2012).

Mimo sporej liczby prac dotyczących odzyskiwania statusu miejskiego przez miasta zdegradowane, wydaje się jednak, że zagadnienie to wymaga dalszych analiz, zwłaszcza w kontekście ciągle dużej liczby miejscowości pozbawionych praw miejskich (w sumie jest to ok. 620 miejscowości – por. Krzysztofik, Szmytkie 2011) oraz współczesnych trendów zmian administracyjnych miast w Polsce (Szmytkie, Krzysztofik 2011; Szmytkie 2012; Lisowska, Szmytkie 2014). Głównym celem niniejszego opracowania jest zatem wytypowanie zbioru miast zdegradowanych, które z uwagi na stopień zachowania cech miejskich powinny odzyskać miejski status (zbiór ten należy traktować jako zbiór potencjalnych nowych miast). Analizę przeprowadzono w nawiązaniu do kryteriów miejskości stosowanych w ostatnich latach w procedurze administracyjnej (analiza uzasadnień dla rozporządzeń stanowiących wykonanie upoważnienia dla Rady Ministrów do dokonywania zmian w podziale terytorialnym stopnia gminnego). W pracy wykorzystano dane z Banku Danych Lokalnych GUS, w szczególności dane na temat liczby ludności w miejscowościach statystycznych z NSP 2011.

Procedura identyfikacji miast w Polsce

W myśl stosowanego w Polsce kryterium prawno-administracyjnego miastem jest każda miejscowość posiadająca status miasta, nadany normatywnym aktem prawnym. *Ustawa o samorządzie gminnym* z 1990 r. (Dz.U. 2006) precyzuje również, że status miasta nadawany jest w drodze rozporządzenia Rady Ministrów na wniosek zainteresowanej gminy. Wniosek taki powinien uwzględniać informacje na temat: infrastruktury społecznej i technicznej oraz charakteru zabudowy i układu urbanistycznego miejscowości, przy czym musi być on akceptowany przez społeczność lokalną. Wymagane jest ponadto, by jednostka starająca się o status miasta miała uporządkowaną sytuację w zakresie planowania przestrzennego i sytuację geodezyjno-przestrzenną. Jako uzasadnienie wniosku przedstawiana jest dokumentacja zawierająca podstawowe dane na temat miejscowości, dotyczące jej sytuacji demograficznej, sposobu zagospodarowania przestrzennego, zatrudnienia mieszkańców oraz infrastruktury komunalnej (Szlachta 1984; Drobek 1996, Sokołowski 2008).

W ostatnich kilku latach w procedurze nadawania praw miejskich uwzględniane były następujące grupy kryteriów (Szmytkie, Krzysztofik 2011):

1. Przestrzenno-urbanistyczne:

- posiadanie odpowiedniej infrastruktury techniczno-komunalnej (miejscowość musi być zgazyfikowana, zwodociągowana i skanalizowana, musi posiadać m.in. oczyszczalnię i selektywną zbiórkę odpadów);

- posiadanie uchwalonego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, który przewiduje możliwość rozbudowy miasta;
- posiadanie miejskich cech funkcjonalno-przestrzennych (takich jak zwarta zabudowa typu miejskiego, chodniki, oświetlenie ulic, itp.);
- w obszarze zwartej zabudowy nie powinna być widoczna zabudowa typu zagrodowego;

2. Historyczno-administracyjne:

- posiadanie w przeszłości praw miejskich (np. herbu) lub stanowienie ważnego lokalnego ośrodka administracyjnego;
- posiadanie dostatecznej liczby instytucji pełniących ponadlokalne funkcje o charakterze miastotwórczym;

3. Demograficzne:

- posiadanie odpowiedniej liczby ludności (przyjęte kryterium to 2000 mieszkańców);
- przynajmniej 2/3 ludności musi być zatrudniona poza rolnictwem;

4. Społeczne:

- poparcie lokalne (w konsultacjach przeważająca liczba ludności projektowanego miasta oraz otaczającej je gminy musi opowiedzieć się za nadaniem statusu miejskiego).

Unormowania prawne dotyczące szczegółowej procedury zmierzającej do nadania statusu miasta (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 sierpnia 2001 r.¹¹⁰), precyzują też, że wniosek powinien zawierać (Lisowska, Szmytkie 2014):

- treść proponowanej zmiany wraz z uzasadnieniem;
- stanowisko wnioskodawcy dotyczące spełnienia odpowiednich przesłanek przeprowadzenia konsultacji z mieszkańcami, opinii rad gmin objętych wnioskiem, poprzedzonych przeprowadzeniem przez te rady konsultacji z mieszkańcami;
- podstawowe dane statystyczne dotyczące liczby ludności na terenie objętym wnioskiem, a także powierzchni tego terenu;
- określenie szacunkowych kosztów jednorazowych i stałych wprowadzenia proponowanej zmiany;
- określenie szacunkowych planów dochodów i wydatków w następnym roku budżetowym gmin objętych wnioskiem;
- wyniki konsultacji z mieszkańcami.

Do wniosku należy dołączyć także następujące dokumenty:

---

¹¹⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie trybu postępowania przy składaniu wniosków dotyczących tworzenia, łączenia, dzielenia, znoszenia i ustalania granic gmin, nadawania gminie lub miejscowości statusu miasta, ustalania i zmiany nazw gmin i siedzib ich władz oraz dokumentów wymaganych w tych sprawach z dnia 9 sierpnia 2001 r. (Dz.U. 2001, nr 86, poz. 943).

- zaświadczenie właściwego starosty potwierdzające zgodność danych statystycznych, dotyczących liczby ludności na terenie objętym wnioskiem, a także powierzchni tego terenu oraz uchwałę wnioskodawcy w sprawie przeprowadzenia konsultacji z mieszkańcami;
- uchwały organów stanowiących zainteresowanych jednostek samorządu terytorialnego, zawierające opinie rad gmin objętych wnioskiem wraz z wynikami konsultacji z mieszkańcami lub informację o ich braku;
- mapę topograficzną w skali 1:10000, 1:25000, 1:50000 z zaznaczeniem dotychczasowych granic gminy lub gmin objętych wnioskiem i siedzib ich władz oraz proponowanych zmian;
- opinię wojewódzkiego inspektora nadzoru geodezyjnego i kartograficznego potwierdzającą przebieg dotychczasowych granic gminy lub gmin objętych wnioskiem z rejestrem granic i powierzchni jednostek zasadniczego podziału terytorialnego kraju;
- wypis z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy lub gmin objętych wnioskiem uwzględniający infrastrukturę techniczną i społeczną, układ urbanistyczny i komunikacyjny oraz sposób zagospodarowania terenu;
- inne dokumenty mogące mieć wpływ na rozpatrzenie wniosku;
- rys historyczny gminy lub miejscowości objętej wnioskiem;
- informację dotyczącą zabytków architektonicznych, kulturowych, wyznaniowych, charakteru i stanu technicznego zabudowy;
- informacje dotyczące struktury zatrudnienia w gminie;
- inne dokumenty lub publikacje, które zawierają informacje o gminie lub miejscowości, takie jak monografie, szkice czy foldery.

Ustawodawca nigdzie i w żaden sposób nie zastrzega określonych w ustawie wytycznych jako obowiązujących przy rozpatrywaniu wniosków. Ponadto brak jest prawnego umocowania i doprecyzowania warunków, jakie powinna spełniać miejscowość lub gmina starająca się o uzyskanie statusu miasta.

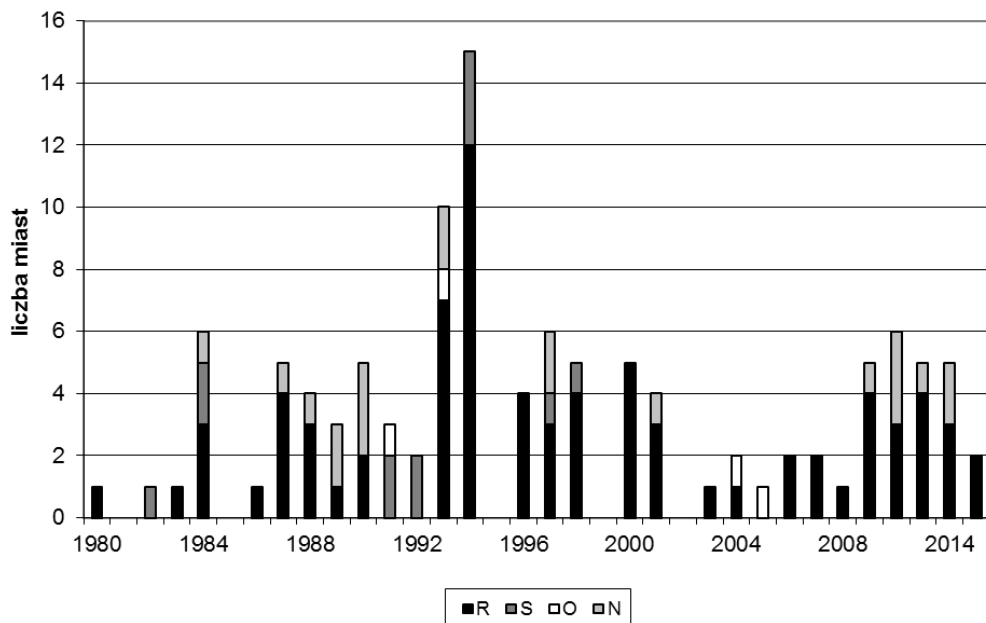
Kryteria miejskości – dyskusja

Analizując tekst wspomnianych aktów prawnych określających tryb postępowania przy składaniu wniosków dotyczących zmian podziału terytorialnego na szczeblu lokalnym można stwierdzić, że kryteria miejskości stosowane w procedurze administracyjnej są nie tylko mało precyzyjne, ale mają również charakter głównie jakościowy (a nie ilościowy). Analiza poszczególnych uzasadnień do wniosków rozpatrywanych w latach 2005–2015 (por. Szmytkie, Krzysztofik 2011; Lisowska, Szmytkie 2014) pozwala stwierdzić, że kryteria stawiane jednostkom ubiegającym się o nadanie statusu miasta w rzeczywistości traktowane są dość dowolnie i mają charakter arbitralny (por. Drobek 1999).

W praktyce administracyjnej można jednak znaleźć wiele odstępstw od przyjętych w zapisach ustawowych wytycznych. Analizując zbiór miast ustanowionych w Polsce w latach 1980–2015 (por. Drobek 1999, 2002; Krzysztofik 2006; Jokiel, Miszewska 2008; Sokołowski 2008; Szmytkie, Krzysztofik 2011), można natomiast stwierdzić, że głównymi czynnikami przyczyniającymi się do nadania statusu miasta są:

- tradycje miejskie przejawiające się posiadaniem w przeszłości praw miejskich lub statusu osiedla (które posiadało w sumie 82,3% miast ustanowionych w analizowanym okresie¹¹¹) (ryc. 1);
- potencjał demograficzny miejscowości (84,1% nowych miast w momencie nadania statusu miasta liczyło ponad 2000 mieszkańców) (ryc. 2);
- pełnienie funkcji administracyjnych (tylko 3 nowe miasta: Borne Sulinowo, Czarna Woda i Siechnice, w momencie uzyskania statusu miasta nie były siedzibą gminy);
- aktywność społeczności lokalnych.

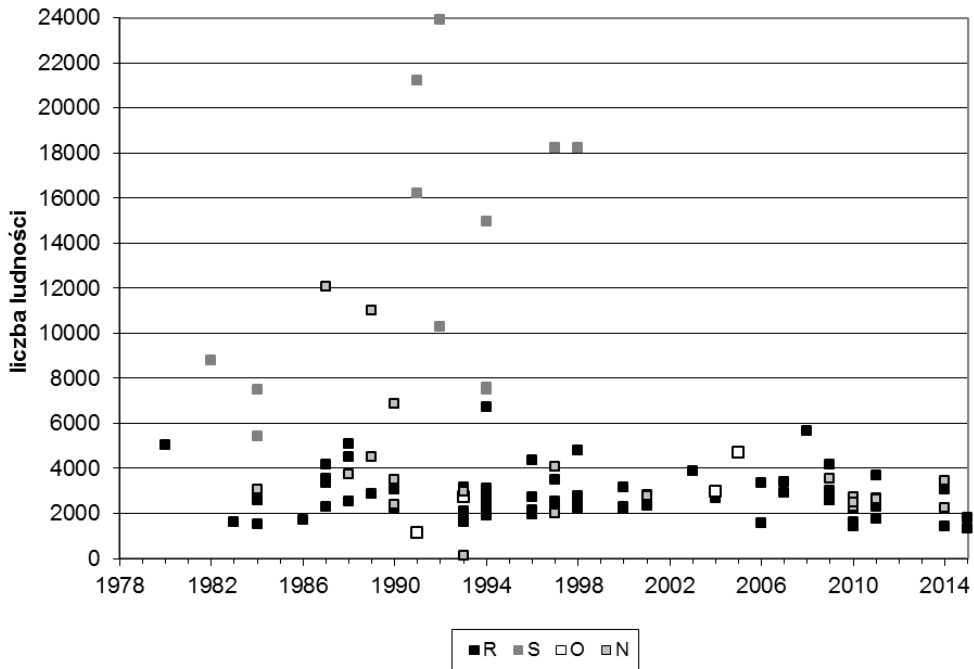
Ryc. 1. Typy miast ustanowionych w latach 1980–2015

Objaśnienia: R – miasta, które odzyskały prawa miejskie na zasadzie restytucji; S – miasta, które odzyskały samodzielność administracyjną w wyniku secesji; O – miasta, które posiadały status osiedla w latach 1954–1973; N – miasta nieposiadające tradycji miejskich (miasta zupełnie nowe).

Źródło: opracowanie własne.

¹¹¹ Do tego grona zostały miejscowości, które uzyskały prawa miejskie na zasadzie restytucji (nadanie praw miejskich miastom zdegradowanym lub byłym osiedlom miejskim) lub secesji (w wyniku odzyskania samodzielności administracyjnej).

Wydaje się także, że w funkcjonującym od 1990 r. systemie samorządności lokalnej, głównym czynnikiem inicjującym starania o nadanie jednostce osadniczej statusu miasta jest faktycznie lobby lokalnej społeczności lub władz lokalnych. Świadczy o tym m.in. dyfuzyjny charakter procesów umiastowienia (Krzysztofik 2006; Szmytkie, Krzysztofik 2011), dzięki czemu można stwierdzić, że bycie miastem dla społeczności lokalnej zamieszkującej daną miejscowość ma wymiar ambicjonalny. W procedurze administracyjnej dużo miejsca zwraca się także na kwestie przestrzenno-urbanistyczne i historyczne, a niewiele miejsca poświęca się na zagadnienia potencjału ludnościowego i funkcjonalnego, zwłaszcza w odniesieniu do bazy ekonomicznej (Dziewoński 1967; Maik 1992; Liszewski, Maik 2000; Szymańska 2009), które należy utożsamiać jako podstawy funkcjonowania i czynniki rozwojowe potencjalnych nowych miast i które są uwzględniane w większości opracowań podejmujących pro-

Ryc. 2. Liczba ludności miast ustanowionych w latach 1980–2015 w roku uzyskania praw miejskich

Objaśnienia:

- R – miasta, które odzyskały prawa miejskie na zasadzie restytucji;
- S – miasta, które odzyskały samodzielność administracyjną w wyniku secesji;
- O – miasta, które posiadały status osiedla w latach 1954–1973;
- N – miasta nieposiadające tradycji miejskich (miasta zupełnie nowe).

Źródło: opracowanie własne.

blematykę kryteriów miejskości (por. np. Drobek 1999; Sokołowski 1999; Szmytkie 2006; Dymitrow 2012). Kompletnie pomijane jest także zagadnienie zróżnicowania regionalnego sieci osadniczej, co wpływa na specyfikę osadnictwa miejskiego w poszczególnych regionach kraju oraz kształtuje hierarchię ośrodków lokalnych i relacje zachodzące między nimi (por. Sokołowski 1998).

Miasta zdegradowane a kryteria miejskości

Z uwagi na stopień zachowania cech miejskich miasta zdegradowane można podzielić na trzy zasadnicze grupy:

- miasta nieudane (lokacje nieudane i miejscowości, które posiadały prawa miejskie przez krótki okres czasu i nie zdołały przeobrazić się w miasta);
- miasta zdegradowane faktycznie – miejscowości posiadające w przeszłości prawa miejskie, które utraciły miejski charakter (miejscowości, dla których degradacja formalnoprawna była potwierdzeniem faktycznej utraty funkcji miastotwórczych lub miejscowości pozbawione praw miejskich stosunkowo dawno, w których doszło do zatarcia się miejskiego charakteru);
- miasta zdegradowane pozornie – miejscowości pozbawione praw miejskich, które nadal pełnią faktyczną rolę miast (miejscowości, w których degradacja formalnoprawna nie wynikała z utraty funkcji miastotwórczych).

Pierwsze dwie grupy obejmują jednostki, które nie wykształciły bądź straciły miejski charakter, natomiast w kontekście procesów restytucji praw miejskich na uwagę zasługują miejscowości o miejskim rodowodzie, które mimo formalnej utraty miejskiego statusu nadal pełnią faktyczną rolę miast w systemie osadniczym i to właśnie w tej grupie miejscowości należy szukać potencjalnych nowych miast. Uznano, że warunkiem koniecznym do zaliczenia danej jednostki osadniczej do grupy miast zdegradowanych o dobrze wykształconym (a zarazem dobrze zachowanym) miejskim charakterze jest posiadanie tradycji miejskich przez dość długi okres czasu (minimum 100 lat), przy czym utrata statusu miasta powinna mieć miejsce stosunkowo niedawno (maksymalnie 300 lat temu). Dzięki temu wykluczono miejscowości, których miejskość była krótkotrwała lub które od długiego już czasu funkcjonują jako wsie. Przyjęto również założenie, że by pełnić rolę miast jednostki powinny posiadać odpowiedni potencjał demograficzny, niemniejszy niż najmniejsze obecnie polskie miasta (czyli minimum 900 mieszkańców, co odpowiada wielkości najmniejszego miasta w Polsce, czyli Wyśmierzyc w powiecie białobrzeskim, które w 2011 r. liczyły 914 mieszkańców).

Nawiązując do powyższych założeń do dalszych analiz przyjętych zostało 269 miast zdegradowanych, z których najwięcej położonych jest w województwach: lubelskim (42), wielkopolskim (32) i mazowieckim (31), natomiast najmniej w województwach: pomorskim (1), opolskim (2) i zachodniopomorskim (3). Wstępne analizy w zakresie morfologii i fizjonomii w regionie poł-

dniowo-zachodnim (z wykorzystaniem wskaźnika gęstości zaludnienia netto, wskaźnika rozwinięcia grafu i wskaźnika zabudowy – Szmytkie 2014) wykazały niewielkie zróżnicowanie w obrębie analizowanego zbioru miejscowości, a także duże podobieństwo miast zdegradowanych do miast bardzo małych (miast liczących poniżej 5000 mieszkańców). Podobne wnioski przyniosły również analizy w zakresie innych aspektów miejskości (aspektu funkcjonalnego, potencjału gospodarczego, stopnia centralności, wielkości obszaru obsługi, wyposażenia w infrastrukturę techniczną czy rangi komunikacyjnej). Istotnym czynnikiem różnicującym w przypadku każdego z aspektów miejskości okazała się natomiast wielkość osiedla wyrażona liczbą mieszkańców, co nawiązuje do założenia o nabieraniu przez jednostkę osadniczą miejskiego charakteru wraz ze wzrostem liczby ludności (por. Maik 1992; Liszewski, Maik 2000).

Z uwagi na znaczne podobieństwo miast zdegradowanych do miast bardzo małych uznano, że analizę rozwoju cech miejskich w ich przypadku można w zasadzie ograniczyć do analizy wielkości zaludnienia (kryterium ilościowe), jednocześnie traktując pozostałe aspekty miejskości (kryteria jakościowe) jako kryteria pomocnicze. Z uwagi na duże zróżnicowanie regionalne wiejskiej sieci osadniczej w Polsce posłużono się wskaźnikiem względnej wielkości osiedla. Takie podejście zostało zaproponowane przez D. Sokołowskiego (1998), który wskazał na konieczność stosowania regionalnych kryteriów miejskości.

Przez względną wielkość osiedla należy rozumieć liczbę ludności w danej jednostce osadniczej w stosunku do progowej liczby ludności, przyjętej dla regionu, w którym położona jest dana miejscowość [1]. Progowa liczba ludności zależna jest od współczynnika średniej wielkości wsi w danym regionie w przeliczeniu do średniej krajowej [2]. Przyjęto, że średnia progowa wielkość zaludnienia będzie odpowiadać przyjętej w procedurze administracyjnej liczbie ludności, jaką powinna posiadać jednostka by zostać miastem (2000 mieszkańców). Przyjmując wartość współczynnika kontrastu zdecydowano się znacząco „spłaszczyć” różnice między poszczególnymi regionami wynikające z dużego zróżnicowania średniej wielkości osiedli wiejskich, co jednak nie znajduje odzwierciedlenia w regionalnym zróżnicowaniu miast zdegradowanych, stąd też przyjęto wartość 8 (por. Sokołowski 1998). Jako przestrzenną jednostkę odniesienia przyjęto powiat, stwierdzając znaczące zróżnicowanie sieci osadniczej w obrębie poszczególnych województw, a nawet subregionów.

$$[1] \quad W_i = \frac{L_i}{2000 * W_l}$$

gdzie:

W_i – względna wielkość osiedla i ,

L_i – liczba ludności osiedla i ,

W_l – współczynnik średniej wielkości wsi w danym regionie.

$$W_l = \left(\frac{L_r}{L_x} \right)^{\frac{1}{c}}$$

[2]

gdzie:

- W_l – współczynnik średniej wielkości wsi w danym regionie,
 L_r – średnia liczba ludności osiedli wiejskich w danym regionie,
 L_x – średnia liczba ludności osiedli wiejskich w kraju,
 c – współczynnik kontrastu.

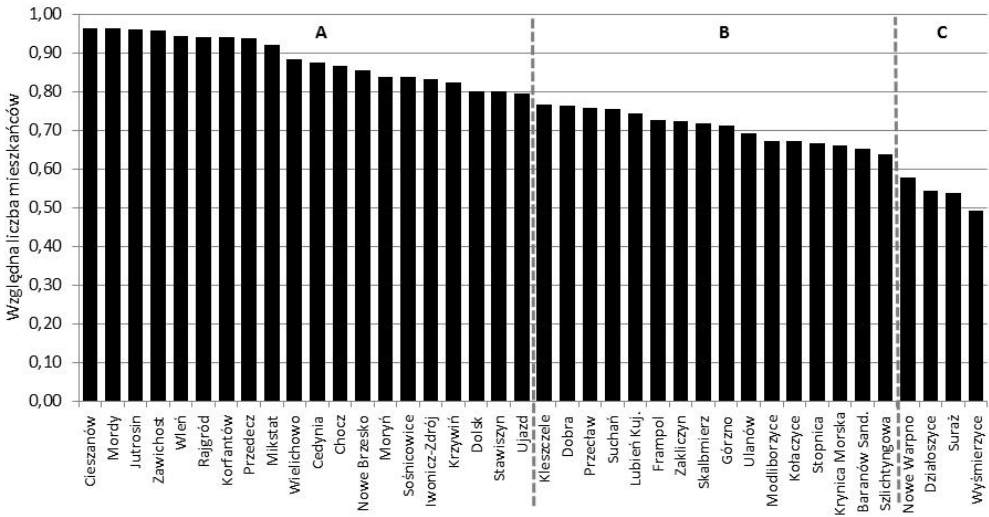
Miasta zdegradowane jako potencjalne miasta

Na wstępie analizy stwierdzono, że zaledwie 54 miasta zdegradowane (20,1%) mają liczbę ludności większą od wartości progowej w danym powiecie. Należy jednak pamiętać, że jednocześnie ponad 50 miast również nie spełnia tego warunku, a w najmniejszych polskich miastach (Nowe Warpno, Działoszyce, Suraż i Wyśmierzyce) względna liczba mieszkańców nie przekracza 0,60. Analizując względną wielkość najmniejszych miast podzielono je na trzy grupy (ryc. 3):

- A – miasta o odpowiedniej względnej liczbie ludności (pow. 0,80)¹¹²,
- B – miasta o zbyt małej względnej liczbie ludności, które powinny zachować miejski status z uwagi na wysoki poziom rozwoju cech miejskich (0,60–0,80),
- C – miasta, które z uwagi na zbyt mały potencjał demograficzny nie powinny zachować statusu miasta (pon. 0,60).

Wydaje się, że z uwagi na duże podobieństwo miast zdegradowanych do miast bardzo małych, również i w ich przypadku można obniżyć progową względną wielkość osiedla do wartości 0,80. Warunek ten spełnia 98 spośród 269 analizowanych miejscowości (36,4%), które z uwagi na swój potencjał demograficzny i typowy dla małych miast charakter powinny odzyskać status miasta. Do grupy potencjalnych nowych miast można zaliczyć ponadto miejscowości, których względna liczba ludności jest niewiele mniejsza od wartości 0,80, a które cechują się wysokim (typowym dla małych miast) poziomem rozwoju cech miejskich. Ostatecznie do grona miast zdegradowanych, które powinny odzyskać prawa miejskie zaliczono 111 miejscowości (tab. 1), z czego najwięcej w województwach: wielkopolskim (21), lubelskim (18) i mazowieckim (14).

¹¹² Wartość wskaźnika względnej wielkości na poziomie 0,80 odpowiada mniej więcej względnej liczbie ludności miejscowości liczącej 2000 mieszkańców w powiecie, który charakteryzuje się największą średnią wielkością wsi (w powiecie bielskim, gdzie średnia wielkość wsi wynosi ponad 2920 osób, wartość ta wynosi 0,77).

Ryc. 3. Względna liczba ludności najmniejszych miast w Polsce w 2011 r.

Objaśnienia:

- A – miasta o odpowiedniej względnej liczbie ludności (pow. 0,80);
- B – miasta o zbyt małej względnej liczbie ludności, które powinny zachować miejski status z uwagi na wysoki poziom rozwoju cech miejskich (0,60–0,80);
- C – miasta, które z uwagi na zbyt mały potencjał demograficzny nie powinny zachować statusu miasta (pon. 0,60).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Zdecydowana większość z miast zdegradowanych (103, czyli 92,8%) proponowanych jako potencjalne nowe miasta to obecnie siedziby gmin wiejskich, pozostałe miejscowości (Chełmsko Śl., Kębłowo, Lubiąż, Okuniew, Rostorzewo, Sułów, Tylicz, Żydowo) posiadają dobrze wykształcone strefy oddziaływania. Wyodrębniony zbiór miast zdegradowanych jest dość zróżnicowany pod względem liczby ludności (tab. 1). Ogółem zamieszkuje w nich 249,7 tys. osób (średnio 2250 mieszkańców), a większość miejscowości (68,5%) liczy od 1500 do 2500 mieszkańców. Największymi jednostkami w analizowanym zbiorze są Korczyna (6034 mieszkańców) i Żołynia (5188 mieszkańców) w województwie podkarpackim, a najmniejszy Puńsk w województwie podlaskim w 2011 r. liczył 1336 mieszkańców. Mimo niewielkich rozmiarów tylko 10 miejscowości (9,0%) spośród miast zdegradowanych proponowanych na nowe miasta ma względną liczbę mieszkańców mniejszą od najmniejszych miast w danym województwie, są to: Rudna, Sulików i Sułów w województwie dolnośląskim, Lutomiersk, Piątek, Rozprza, Rusiec i Ujazd w województwie łódzkim oraz Biskupiec w województwie warmińsko-mazurskim i Przemęt w województwie wielkopolskim.

Tab. 1. Struktura wielkościowa miast zdegradowanych proponowanych jako nowe miasta

Liczba mieszkańców	Liczba miejscowości	Średnia względna liczba ludności
pow. 5000	2	2,383
4000-4999	6	1,992
3000-3999	8	1,561
2500-2999	14	1,355
2000-2499	25	1,090
1750-1999	23	0,956
1500-1749	28	0,827
1250-1499	5	0,798

Źródło: opracowanie własne.

Ocena skutków proponowanych zmian administracyjnych

Każda zmiana administracyjna niesie za sobą określone skutki i koszty. W pierwszej kolejności zmianę statusu należy rozpatrzyć z punktu widzenia miejscowości, która poddana została zmianie. Stale rosnąca od 1977 r. (czyli od zakończenia okresu reform podziału terytorialnego) liczba miast, w wyniku nadawania (a często przywracania) kolejnym miejscowościom praw miejskich, wskazuje na istnienie swoistej potrzeby miejskości. Dla społeczności lokalnych zamieszkujących poszczególne miejscowości bycie miastem ma wymiar ambicjonalny. Może to wynikać z tego, że niewielka liczba miast w stosunku do znacznej liczby miejscowości wiejskich (miasta stanowią ok. 1,7% wszystkich miejscowości w kraju), pozwala traktować miasto jako zjawisko w pewnym sensie elitarne w sieci osadniczej, więc po prostu dobrze widziane jest należeć do tego zbioru (por. Szmytkie, Krzysztofik 2011).

Proponowana zmiana statusu administracyjnego w przypadku miast zdegradowanych będących obecnie siedzibami gmin spowoduje relatywnie niewielkie wydatki z budżetu państwa oraz dla samych jednostek samorządu terytorialnego. Zdecydowanie większe koszty pociągnie za sobą utworzenie 8 nowych gmin miejsko-wiejskich, w przypadku miejscowości niebędących obecnie siedzibami odrębnych gmin. Uzyskanie siedziby gminy może jednak przyczynić się do znaczącego wzrostu potencjału gospodarczego i aktywizacji społeczności lokalnych w tych miejscowościach. Dotyczy to w szczególności miejscowości położonych peryferyjnie wobec obecnych siedzib gmin, jak np. Chełmsko Śląskie (gmina Lubawka), Lubiąż (gmina Wołów), Sułów (gmina Milicz) czy Żydowo (gmina Czarniejewo).

Proponowana zmiana statusu administracyjnego przyczyni się także do dość istotnych zmian w strukturze regionalnych sieci osadniczych (tab. 2). O ile udział ludności miejskiej w większości województw (poza województwem

Tab. 2. Zmiany w regionalnych sieciach osadniczych
wywołane proponowaną zmianą statusu administracyjnego

Województwo	Stan obecny			Stan po proponowanej zmianie		
	Liczba miast	Udział ludności miejskiej	Gęstość sieci miejskiej	Liczba miast	Udział ludności miejskiej	Gęstość sieci miejskiej
dolnośląskie	91	69,4	219,2	99	70	201,5
kujawsko-pomorskie	52	60,0	345,6	56	60,4	320,9
lubelskie	43	46,3	584,2	61	48	411,8
lubuskie	42	63,2	333,0	47	64,1	297,6
łódzkie	44	63,4	414,1	51	63,9	357,2
małopolskie	61	48,7	248,9	66	49,1	230,0
mazowieckie	86	64,2	413,5	100	64,8	355,6
opolskie	35	52,1	268,9	35	52,1	268,9
podkarpackie	51	41,4	349,9	58	42,4	307,7
podlaskie	40	60,4	504,7	49	61,8	412,0
pomorskie	42	65,1	436,0	43	65,2	425,8
śląskie	71	77,4	173,7	74	77,6	166,7
świętokrzyskie	32	44,9	366,0	36	45,6	325,3
warmińsko-mazurskie	49	59,3	493,3	52	59,8	464,9
wielkopolskie	111	55,3	268,7	132	56,9	226,0
zachodniopomorskie	65	68,8	352,2	67	69	341,7
ogółem	913	60,5	342,5	1026	61,1	304,8

Źródło: opracowanie własne.

opolskim) zwiększy się jedynie nieznacznie (średnio o 0,6 punktu procentowego), to znacząco wzrośnie udział miast bardzo małych (z 35,5% do 42,3%) i gęstość miejskiej sieci osadniczej (z 342,5 km² do 304,8 km² na miasto). Dotyczyć to będzie w szczególności województw o niskiej gęstości sieci miast (a zwłaszcza województw lubelskiego i podlaskiego), co przyczyni się zmniejszenia dysproporcji między poszczególnymi regionami kraju w tym zakresie.

Podsumowanie

Podział miejscowości na miasta i wsie znajduje uzasadnienie historyczne, a w Polsce jest ponadto usankcjonowany prawnie. Nasilenie procesów urbanizacyjnych i przeobrażeń, jakim podlegają obszary wiejskie, przyczyniają się do tego, że dychotomiczna klasyfikacja jednostek osadniczych nie odpowiada już ich rzeczywistemu różnicowaniu (Sokołowski 1999). W gronie osiedli przejściowych osobnym przypadkiem są miasta zdegradowane, które z uwagi na miejską przeszłość i wiejski status w szczególny sposób łączą

w sobie cechy miasta i wsi. W przypadku miejscowości, w których degradacja formalnoprawna nie wynikała z utraty funkcji miastotwórczych, wiejskość ogranicza się w zasadzie do obecnego statusu administracyjnego. Przeprowadzone analizy wykazały bowiem duże podobieństwo tej grupy miast zdegradowanych do miast bardzo małych. Wydaje się zatem, że z uwagi na miejski charakter powinny one odzyskać miejski status. Przyjmując kryterium wielkościowe do grona potencjalnych nowych miast zaliczono 111 miast zdegradowanych. Potwierdza to tezę, która zakłada, że obecna liczba miast nie odpowiada faktycznej liczbie miejscowości pełniących rolę miast w systemie osadniczym (por. Drobek 1999; Sokołowski 1999; Krzysztofik 2006; Szmytkie, Krzysztofik 2011; Dymitrow 2012; Szmytkie 2014).

Literatura

- Beaujeu-Garnier J., Chabot G., 1971, *Zarys geografii miast*, PWE, Warszawa.
- Drobek W., 1996, Tryb formalny i praktyka nadawania praw miejskich w Polsce, [w] Czaja S. i in. (red.), *Gospodarka, środowisko przyrodnicze, informacja*. Ogólnopolska Konferencja Naukowa. Pokrzywna 15–17.12.1995, Wrocław, s. 211–215.
- Drobek W., 1999, *Rola miast zdegradowanych w sieci osadniczej Śląska*, Wydawnictwo Instytut Śląski w Opolu, Opole.
- Drobek W., 2002, *Polskie nowe miasta (1977–2001)*, [w] Słodczyk J. (red.), *Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miasta*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 71–84.
- Dymitrow M., 2012, *The Hidden Face of Urbanity. Morphological Differentiation of Degraded and Restituted Towns in Poland in the Context of the Efficacy of the National Administrative System*, Degree Project for Master of Science, University of Gothenburg, Gothenburg.
- Dziwioński K., 1967, *Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast. Studium rozwoju pojęć, metod i ich zastosowań*, Prace Geograficzne IG PAN, 63, PWN, Warszawa.
- Jokiel B., Miszewska B., 2008, *Powojenne lokacje miast w Polsce i ich wpływ na proces urbanizacji*, [w] Słodczyk J., Śmigielska M. (red.), *Współczesne kierunki i wymiary procesów urbanizacji*, Uniwersytet Opolski, Opole, s. 185–196.
- Konecka-Szydłowska B., 2011, *Małe miasta nowo utworzone w procesie urbanizacji*, [w] Bartosiewicz B., Marszał T. (red.), *Przemiany przestrzeni i potencjału małych miast w wybranych regionach Polski – z perspektywy 20 lat transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 9–25.
- Krzysztofik R., 2006, *Nowe miasta w Polsce w latach 1980–2007. Geneza i mechanizmy rozwoju. Próba typologii*, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec.
- Krzysztofik R., Szmytkie R., 2011, *Studia nad procesami i strukturami osadniczymi sieci miast Polski Południowej*, Prace Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego nr 68, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec.

- Lisowska A., Szmytkie R., 2014, Definicja miasta i kryteria miejskości w prawie polskim, [w] Kuć-Czajkowska K., Sidor M. (red.), *Miasta, aglomeracje, metropolie w nurcie globalnych przemian*, Uniw. Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 17–31.
- Liszewski S., Maik W., 2000, Osadnictwo, *Wielka Encyklopedia Geografii Świata*. T. 19, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.
- Maik W., 1992, *Podstawy geografii miast*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Miszewska B., 2007, Recovered cities, *Bulletin of Geography. Socio-Economic Series* 7, s. 31–42.
- Nietyksza M., 1986, *Rozwój miast i aglomeracji miejsko-przemysłowych w Królestwie Polskim 1865–1914, Polska XIX i XX wieku. Dzieje Społeczne*, PWN, Warszawa.
- Sokołowski D., 1998, Próba określenia względnej wielkości osiedli oraz regionalnych kryteriów miejskości, [w] Łoboda J. (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*, *Studia Geograficzne*, 69, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 2048, Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 111–122.
- Sokołowski D., 1999, Zróżnicowanie zbioru małych miast i większych osiedli wiejskich w Polsce w ujęciu koncepcji kontinuum wiejsko-miejskiego, Wydaw. UMK, Toruń.
- Sokołowski D., 2008, Miasta nowe i potencjalne jako główne elementy kontinuum wiejsko-miejskiego w Polsce, [w] Jezierska-Thöle A., Kozłowski L. (red.), *Gospodarka przes-trzenna w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń, s. 63–78.
- Sokołowski D., 2011a, Miasta zdegradowane w województwie kujawsko-pomorskim, [w] Marciniak K., Sikora K., Sokołowski D. (red.), *Koncepcje i problemy badawcze geografii: profesorowi Wiesławowi Maikowi w 70-lecie urodzin*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, Bydgoszcz, s. 363–379.
- Sokołowski D., 2011b, Miasta zdegradowane w województwie łódzkim, [w] Kaczmarek S. (red.), *Miasto. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin profesora Stanisława Liszewskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 95–113.
- Szlachta J., 1984, Kryteria nadawania praw miejskich, *Miasto*, 11, 18–19.
- Szmytkie R., 2006, Stopień rozwoju cech miejskich w małych miastach Polski, *Czasopismo Geograficzne*, 77(1–2), s. 69–82.
- Szmytkie R., 2012, Zmiany liczby miast w Polsce w okresie powojennym, [w] Ciok S., Dołzbłasz S. (red.), *Problemy współpracy transgranicznej i kształtowania ponadkrajowych powiązań gospodarczych*, *Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniw. Wrocławskiego*, 28, UWr, Wrocław, s. 155–171.
- Szmytkie R., 2014, Metody analizy morfologii i fizjonomii jednostek osadniczych, *Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego*, 35, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
- Szmytkie R., Krzysztofik R., 2011, Idea miejskości w Polsce, [w] Namyślak B. (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*. T. 2. *Zmiany funkcjonalno-przestrzenne miast i obszarów wiejskich*, *Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego*, 20, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 25–40.
- Szymańska D., 1996, *Nowe miasta w systemach osadniczych*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Szymańska D., 2009, *Geografia osadnictwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Aneks: Względna liczba ludności miast zdegradowanych wg stanu z 2011 r.

Miejscowość	Powiat	Liczba mieszkańców		
		faktyczna	progowa	względna
WOJEWÓDZTWO DOLNOŚLĄSKIE				
Dobroszyce	oleśnicki	2 564	2 024	1,267
Lubiąż	wołowski	2 365	1 893	1,250
Cieszków	milicki	2 016	2 047	1,063
Chełmsko Śląskie	kamiennogórski	2 175	1 942	1,038
Rudna	lubiński	1 646	2 053	0,958
Wińsko	wołowski	1 766	1 893	0,933
Sulików	zgorzelecki	1 967	1 977	0,832
Sułów	milicki	1 583	1 942	0,815
Pobiedna	lubański	1 267	2 045	0,620
Goszcz	oleśnicki	1 202	2 024	0,594
Srebrna Góra	ząbkowicki	1 018	2 012	0,506
Kostomłoty	średzki	993	2 027	0,490
Uraz	trzebnicki	949	1 976	0,480
WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE				
Rogowo	żniński	2 254	1 941	1,161
Kikół	lipnowski	2 241	1 941	1,154
Raciażek	aleksandrowski	1 765	1 912	0,923
Gąsawa	żniński	1 501	1 941	0,773
Rynarzewo	nakielski	1 461	2 000	0,730
Służewo	aleksandrowski	1 253	1 912	0,655
WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE				
Słońsk	sulęciński	3 028	1 943	1,558
Pszczew	międzyrzecki	1 893	1 970	0,961
Górzycza	stubiński	1 543	1 947	0,793
Łagów	świebodziński	1 588	2 030	0,782
Otyń	nowosolski	1 540	2 023	0,761
Trzebiel	żarski	1 342	1 922	0,698
Bledzew	międzyrzecki	1 139	1 970	0,578
Lubrza	świebodziński	1 065	2 030	0,525
Trzebiechów	zielenogórski	1 057	2 066	0,512
Brójce	międzyrzecki	996	1 970	0,506
Brody	żarski	969	1 922	0,504
WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE				
Piszczac	białski	3 016	1 944	1,551
Janów Podlaski	białski	2 720	1 944	1,399
Kurów	puławski	2 787	2 025	1,376
Sawin	chełmski	2 142	1 892	1,132
Rejowiec	krasnostawski	2 126	1 925	1,105
Końskowola	puławski	2 188	2 025	1,080
Adamów	łukowski	2 123	1 989	1,068
Wohyń	radzyński	2 017	2 042	0,988
Lubycza Królewska	tomaszowski	1 906	1 948	0,978
Kamionka	lubartowski	1 935	1 989	0,973

Miejscowość	Powiat	Liczba mieszkańców		
		faktyczna	progowa	względna
Stężycza	rycki	1 902	1 967	0,967
Kodeń	białski	1 776	1 944	0,913
Łomazy	białski	1 688	1 944	0,868
Michów	lubartowski	1 640	1 989	0,824
Baranów	puławski	1 648	2 025	0,814
Konstantynów	białski	1 519	1 944	0,781
Wisznice	białski	1 506	1 944	0,775
Chodel	opolski	1 461	1 906	0,767
Siedliszcze	chełmski	1 418	1 892	0,750
Izbica	krasnostawski	1 422	1 925	0,739
Skierbieszów	zamojski	1 408	1 985	0,709
Czemierniki	radzyński	1 443	2 042	0,707
Wojśławice	chełmski	1 298	1 892	0,686
Markuszów	puławski	1 264	2 025	0,624
Firlej	lubartowski	1 175	1 989	0,591
Komarówka Podlaska	radzyński	1 187	2 042	0,581
Sławatycze	białski	1 104	1 944	0,568
Wąwolnica	puławski	1 115	2 025	0,551
Wojcieszków	łukowski	1 093	1 989	0,550
Urzędów	kraśnicki	1 107	2 020	0,548
Orchówek	włodawski	1 036	1 898	0,546
Horodło	hrubieszowski	1 035	1 940	0,534
Rossosz	białski	1 022	1 944	0,526
Serokomla	łukowski	1 040	1 989	0,523
Łaszczówka	tomaszowski	1 018	1 948	0,523
Przytoczno	lubartowski	1 021	1 989	0,513
Dubienka	chełmski	967	1 892	0,511
Janowiec	puławski	1 026	2 025	0,507
Józefów nad Wisłą	opolski	964	1 906	0,506
Turobin	biłgorajski	983	2 047	0,480
Goraj	biłgorajski	968	2 047	0,473
Tarnogóra	krasnostawski	901	1 925	0,468
WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE				
Szczerców	bełchatowski	2 998	1 899	1,579
Lututów	wieruszowski	2 235	2 015	1,109
Piątek	łęczycki	1 908	1 815	1,051
Ujazd	tomaszowski	1 717	1 910	0,899
Rozprza	piotrkowski	1 671	1 927	0,867
Rusiec	bełchatowski	1 640	1 899	0,864
Lutomiersk	pabianicki	1 578	2 010	0,785
Jeżów	brzeziński	1 337	1 848	0,723
Widawa	łaski	1 254	1 898	0,661
Grabów	łęczycki	1 164	1 815	0,641
Osjaków	wieluński	1 291	2 014	0,641
Białaczów	opoczyński	1 209	1 906	0,634

Miejscowość	Powiat	Liczba mieszkańców		
		faktyczna	progowa	względna
Żarnów	opoczyński	1 175	1 906	0,617
Bolesławiec	wieruszowski	1 229	2 015	0,610
Pławno	radomszczański	1 147	1 924	0,596
Dąbrowice	kutnowski	949	1 819	0,522
Burzenin	sieradzki	985	1 895	0,520
Bolimów	skierniewicki	964	1 902	0,507
Kiernozia	łowicki	947	1 924	0,492
Parzęczew	zgierski	939	1 912	0,491
WOJEWÓDZTWO MAŁOPOLSKIE				
Gdów	wielicki	4 056	2 254	1,799
Krościenko	nowotarski	3 520	2 399	1,468
Tymbark	limanowski	2 896	2 325	1,246
Lanckorona	wadowicki	2 066	2 369	0,872
Tylicz	nowosądecki	1 898	2 242	0,846
Nowa Góra	krakowski	1 622	2 224	0,729
Uście Gorlickie	gorlicki	1 187	2 253	0,527
Książ Wielki	miechowski	913	1 936	0,472
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE				
Wierzbica	radomski	4 094	2 040	2,006
Nadarzyn	pruszkowski	4 103	2 279	1,800
Bielsk	płocki	2 677	1 885	1,420
Cegłów	miński	2 226	1 921	1,159
Okuniew	miński	2 151	1 921	1,120
Sochocin	płoński	1 997	1 821	1,097
Siennica	miński	2 057	1 921	1,071
Lubowidz	żuromiński	1 780	1 841	0,967
Kołbiel	otwocki	1 880	2 015	0,933
Nowe Miasto	płoński	1 644	1 821	0,903
Mokobody	siedlecki	1 677	1 904	0,881
Dobre	miński	1 687	1 921	0,878
Jedlińsk	radomski	1 740	2 040	0,853
Stanisławów	miński	1 631	1 921	0,849
Wiskitki	żyrardowski	1 404	1 823	0,770
Latowicz	miński	1 413	1 921	0,736
Maciejowice	garwoliński	1 413	1 979	0,714
Bodzanów	płocki	1 268	1 885	0,673
Miedzna	węgrowski	1 241	1 886	0,658
Szreńsk	mławski	1 164	1 852	0,628
Sarnaki	łosicki	1 144	1 850	0,618
Czerwińsk n. Wisłą	płoński	1 089	1 821	0,598
Odrzywół	przysuski	1 086	1 916	0,567
Parysów	garwoliński	1 083	1 979	0,547
Magnuszew	kozienicki	1 015	1 909	0,532
Jastrząb	szymborski	1 056	1 988	0,531
Solec n. Wisłą	lipski	965	1 841	0,524

Miejscowość	Powiat	Liczba mieszkańców		
		faktyczna	progowa	względna
Siemno	lipski	927	1 841	0,503
Andrzejewo	ostrowski	926	1 847	0,501
Przytyk	radomski	1 007	2 040	0,494
Osieck	otwocki	933	2 015	0,463
WOJEWÓDZTWO OPOLSKIE				
Strzeleczyki	krakowicki	1 628	2 143	0,760
Skorogoszcz	brzeski	1 161	2 030	0,572
WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE				
Korczyna	krośnieński	6 034	2 270	2,658
Żołynia	łańcucki	5 188	2 462	2,107
Czudec	strzyżowski	2 975	2 246	1,325
Dębowiec	jasielski	2 035	2 172	0,937
Jasienica Rosielna	brzozowski	2 179	2 360	0,923
Wielopole Skrzyńskie	ropczycko-sędziszowski	2 113	2 306	0,916
Bukowsko	sanocki	1 828	2 106	0,868
Baligród	leski	1 338	1 969	0,680
Nowy Żmigród	jasielski	1 378	2 172	0,635
Tarnowiec	jasielski	1 253	2 172	0,577
Jawornik Polski	przeworski	1 186	2 209	0,537
Fryszak	strzyżowski	1 125	2 246	0,501
Bircza	przemyski	1 045	2 098	0,498
Wielkie Oczy	lubaczowski	968	2 063	0,469
Zarszyn	sanocki	985	2 106	0,468
WOJEWÓDZTWO PODLASKIE				
Gródek	białostocki	2 599	1 864	1,394
Raczki	suwalski	2 320	1 744	1,330
Filipów	suwalski	2 243	1 744	1,286
Kuźnica	sokólski	1 754	1 747	1,004
Sokoły	wysokomazowiecki	1 513	1 719	0,880
Boćki	bielski	1 471	1 762	0,835
Wizna	łomżyński	1 485	1 832	0,810
Narew	hajnowski	1 436	1 796	0,799
Puńsk	sejneński	1 336	1 714	0,780
Wąsosz	grajewski	1 338	1 771	0,755
Radziłów	grajewski	1 136	1 771	0,641
Orla	bielski	907	1 762	0,515
WOJEWÓDZTWO POMORSKIE				
Gardeja	kwidzyński	2 282	1 982	1,151
WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE				
Pilchowice	gliwicki	3 048	2 212	1,378
Olsztyn	częstochowski	2 540	2 094	1,213
Mstów	częstochowski	1 783	2 094	0,851
Przyrów	częstochowski	1 202	2 094	0,574
Włodowice	zawierciański	1 193	2 094	0,570
Lelów	częstochowski	1 118	2 094	0,534

Miejscowość	Powiat	Liczba mieszkańców		
		faktyczna	progowa	względna
Janów	częstochowski	972	2 094	0,464
WOJEWÓDZTWO ŚWIĘTOKRZYSKIE				
Radoszyce	konecki	3 267	1 941	1,683
Klimontów	sandomierski	2 019	1 947	1,037
Oleśnica	staszowski	1 902	1 942	0,979
Łagów	kielecki	1 634	2 110	0,775
Gowarczów	konecki	1 418	1 941	0,730
Iwaniska	opatowski	1 322	1 876	0,705
Nowa Słupia	kielecki	1 404	2 110	0,666
Secemin	włoszczowski	1 276	1 950	0,654
Wodzisław	jędrzejowski	1 153	1 935	0,596
Kurzelów	włoszczowski	1 143	1 950	0,586
Pacanów	buski	1 118	1 933	0,579
Szydłów	staszowski	1 080	1 942	0,556
Bogoria	staszowski	1 076	1 942	0,554
Fałków	konecki	1 059	1 941	0,546
Raków	kielecki	1 140	2 110	0,540
Pierzchnica	kielecki	1 128	2 110	0,535
Nowy Korczyn	buski	1 031	1 933	0,534
Sobków	jędrzejowski	1 020	1 935	0,527
Tarłów	opatowski	928	1 876	0,495
WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE				
Kurzętnik	nowomiejski	3 142	2 056	1,528
Wielbark	szczycieński	2 911	1 915	1,520
Biskupiec	nowomiejski	1 871	2 056	0,910
Srokowo	kętrzyński	1 385	1 794	0,772
Barciany	kętrzyński	1 154	1 794	0,643
Janowo	nidzicki	1 040	1 813	0,574
Dąbrówno	ostródzki	1 014	1 892	0,536
WOJEWÓDZTWO WIELKOPOLSKIE				
Kazimierz Biskupi	koniński	4 317	1 975	2,186
Budzyń	chodzieski	4 333	2 033	2,131
Opatówek	kaliski	4 031	1 987	2,029
Każmierz	szamotulski	3 462	2 000	1,731
Piaski	gostyński	3 183	2 001	1,591
Święciechowa	leszczyński	2 756	2 076	1,327
Bralin	kępiński	2 804	2 120	1,323
Ryczywół	obornicki	2 594	2 001	1,296
Zaniemyśl	średzki	2 530	1 958	1,292
Mieścisko	wągrowiecki	2 380	1 942	1,226
Żydowo	gnieźnieński	2 005	1 911	1,049
Grzegorzew	kolski	1 945	1 898	1,025
Koźminek	kaliski	1 978	1 987	0,996
Baranów	kępiński	2 000	2 120	0,943
Kobyła Góra	ostrzeszowski	1 923	2 070	0,929

Miejscowość	Powiat	Liczba mieszkańców		
		faktyczna	progowa	względna
Władysławów	turecki	1 730	1 930	0,896
Kębłowo	wolsztyński	1 873	2 119	0,884
Brudzew	turecki	1 626	1 930	0,842
Rostarzewo	grodziski	1 595	1 985	0,803
<i>Nowe Miasto n. Wartą</i>	średzki	1 553	1 958	0,793
<i>Przemęt</i>	wolsztyński	1 612	2 119	0,761
Skulsk	koniński	1 497	1 975	0,758
Powidz	śłupecki	1 342	1 935	0,693
Jaraczewo	jarociński	1 416	2 117	0,669
Rychtal	kępiński	1 408	2 120	0,664
Ciążeń	śłupecki	1 254	1 935	0,648
Wilczyn	koniński	1 247	1 975	0,631
Miasteczko Krajeńskie	pilski	1 152	1 826	0,631
Kiszkowo	gnieźnieński	1 204	1 911	0,630
Sobótka	ostrowski	1 301	2 106	0,618
Strzyżew	ostrowski	1 025	2 106	0,487
Kopanica	wolsztyński	920	2 119	0,434
WOJEWÓDZTWO ZACHODNIOPOMORSKIE				
Banie	gryfiński	1 970	1 965	1,003
<i>Widuchowa</i>	gryfiński	1 544	1 965	0,786
Boleszkowice	myśliborski	1 405	1 946	0,722

Objaśnienia:

Wytłuszczono nazwy miejscowości, którym z uwagi na odpowiednią względną liczbę ludności (pow. 0,80) powinny zostać przywrócone formalne prawa miejskie.

Kursywą zaznaczono miejscowości, w przypadku których względna liczba ludności jest niewiele mniejsza od wartości progowej, lecz którym z uwagi na wysoki poziom rozwoju cech miejskich również powinny zostać przywrócone prawa miejskie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.